

Секція 3

МОРАЛЬНА ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Мирослава ТОМАШЕВСЬКА

*доктор філософії, Південночеський університет у Чеських Будейовицях,
м. Чеські Будейовиці, Чеська Республіка*

АДАПТАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ШКОЛЯРІВ ДО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЧЕСЬКОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ГЛУБОКА НАД ВЛТАВОЮ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Збройний конфлікт на території України, спричинений вторгненням Російської федерації, спровокував одну з найбільших урядових криз у Європі після Другої світової війни. Чеська Республіка стала притулком для майже пів мільйона українських біженців, близько третини з них – діти до 18 років, що потребують доступу до здобуття освіти (UNHCR, 2023).

Відповідно до закону № 67/2022 (Zákon č. 67/2022 Sb.), Чеська Республіка зобов'язалася надати безкоштовну освіту всім дітям біженців. Згідно з дослідженнями RAQ Research, у кінці 2022 року чеські початкові школи відвідували 90 % дітей українських біженців. За наявними статистичними даними на 30 вересня 2022 року в початкових школах навчалася 51 тисяча українських учнів, майже 40 тисяч (78 %) із них становили українські школярі, які потребували тимчасового захисту (MŠMT, 2022).

Згідно з цим законом, українські діти, зобов'язані ходити до школи, здобувати освіту в закладах, інтегруватися до чеського освітнього середовища. На початку 2022 – 2023 навчального року в майже 60 % початкових шкіл не було українських учнів-біженців. Приблизно в 40 % шкіл були класи, де навчалися від одного до п'яти українських учнів-біженців, в 1 % закладів здобували освіту більш ніж п'ять українських громадян, які інтегрувалися до чеських класів. У звичайних початкових школах, у повністю українських класах, навчалася 3,6 % від усіх учнів-біженців з України (MŠMT, 2022).

Чеські початкові школи змогли оперативно прийняти велику кількість українських учнів, які не знали чеської мови та не мали досвіду навчання в чеській освітній системі. Нині учні з України становлять 4 % від усіх школярів початкових шкіл та найбільш чисельну групу іноземців у чеській освітній системі (MŠMT, 2022).

Адаптація новоприбулих українських учнів до чеських шкіл стала одним із найбільших викликів для чеської освітньої системи. Українські біженці швидко прибували, однак заклади не були ні матеріально, ні методично підготовлені до цього. Наразі вкрай важливо простежувати, як саме проходить адаптація українських учнів. На початку 2022 року Чеська шкільна інспекція (Česká školní inspekce, ČŠI) вивчала досвід, підходи й методи адаптації, залучаючи до аналізу великий вибірковий зразок шкіл (626 початкових шкіл і 52 дитячі садки), які навчають українських біженців (Novosák et al., 2022). Згідно з отриманими даними, школи розробляють численні підходи для полегшення адаптації українських учнів. Адаптація в більшості шкіл проходить задовільно й успішно, попри складність ситуації.

Для більш докладного обґрунтування порушеної проблеми варто проаналізувати особливості адаптації українських учнів в освітньому чеському середовищі Початкової школи Глубока над Влтавою.

Адаптація з погляду адміністрації школи та вчителів.

Після повномасштабного вторгнення Росії на територію України місто Глубока над Влтавою стало одним із перших, хто відгукнувся, щоб надати допомогу українським мамам та їхнім дітям. На базі Початкової школи Глубока над Влтавою були створені дві адаптаційні групи для 38 українських школярів, які виїхали з різних куточків України (Київ, Колочава, Миколаїв, Одеса, Харків, Ужгород та ін.). У школі працевлаштували двох українських учителів, які емігрували після 24 лютого 2022 року. Керівництво закладу вжило миттєвих заходів для допомоги українським школярам в адаптації до іншомовного середовища. Залучили чеських здобувачів вищої освіти, які навчалися на педагогічному факультеті Південно-Чеського університету в м. Чеське-

Будейовіце. За підтримки місцевого уряду ініційовано перебування українських дітей у місцевому літньому таборі. Ця програма, спрямована на підтримку й соціальну адаптацію українських дітей, відіграла важливу роль у їхній інтеграції до нового освітнього середовища. Школярі з України мали змогу комунікувати з чеськими дітьми, що сприяло розвитку міжкультурного порозуміння та взаємодії.

Із початком нового 2022 – 2023 навчального року кількість школярів зменшилася до 30 осіб. Керівництво ухвалило рішення інтегрувати українських школярів до чеських класів за віковими категоріями. Відповідно до закону Lex Ukrajina (Zákon č. 67/2022 sb. lex ukrajina a metodický výklad), продовжили співпрацю з українським педагогом, який відіграв важливу роль у полегшенні адаптаційних процесів. Налагоджено партнерські взаємини між чеською адміністрацією, учителями, українськими учнями та їхніми сім'ями.

Розв'язуючи проблему адаптації українських дітей, керівництво школи зосереджувало всебічну увагу на соціальну (залучення дітей до гурткової роботи в післяобідній час) та академічну адаптацію школярів (активне залучення українських дітей до роботи на уроках). Основна перепона для швидкої адаптації полягала у вивченні чеської мови. Чеські вчителі спільно з українським педагогом проводили додаткові заняття з чеської мови, що суттєвою мірою пришвидшило вивчення мови. Для всіх педагогічних працівників такий досвід став справжнім викликом, оскільки вони раніше ніколи не працювали з такою кількістю українських дітей. Усі закордонні педагоги виявили співчуття, емпатію стосовно українських родин.

Соціальна та академічна адаптація з погляду педагогів.

Соціальна адаптація українських учнів у школі була досить успішною, однак траплялися й випадки, коли українці не досягали належного рівня соціальної адаптації. Перша причина – це низький рівень знань чеської мови; другий фактор, що перешкоджав соціалізації, – наявність класу, у якому навчалося декілька українських учнів. Велика чисельність українських учнів у класі ускладнює налагодження комунікації між українськими та чеськими школярами. У таких умовах українці спілкуються між собою та не прагнуть

налагодити соціальну комунікацію за межами своєї спільноти, що перешкоджає вивченню іноземної мови, зокрема чеської. Найбільш сприятливі умови для адаптації українців були в класах, де навчався лише один український учень серед чеських дітей.

Учителі сприймали академічну адаптацію як складнішу, ніж соціальну. Педагоги фіксували різний рівень знань, із якими українські учні приєднувалися до навчання, працювали в класах і виконували домашні завдання. Варто зазначити, що більшість школярів демонструвала старанність у навчанні, проте були й учні з низькою мотивацією, які не бажали співпрацювати, комунікувати та соціалізуватися в іншомовному середовищі. Виправдовуючи свою неуспішність, учні пояснювали це бажанням повернутися на батьківщину.

Взаємодія вчителів й українських учнів мала диференційований та індивідуальний підхід. Практика доводить, що найбільшу оптимальність та ефективність мав підхід, за яким чеські й українські учні опановували однаковий навчальний матеріал, виконували ідентичні завдання. Українці отримували адаптовані навчальні матеріали, мали додаткову підтримку асистента педагога або вчителя.

Академічна та соціальна адаптація з погляду українських учнів і батьків.

Загалом батьки висловлювали вдячність за можливість для їхніх дітей навчатися в чеській початковій школі після еміграції з України. Учні й батьки позитивно ставляться до підходів, які практикують чеські педагоги. Учні наголошують, що чеські вчителі вдаються до цікавих методів і форм навчання, використовують привабливі навчальні матеріали. У таких умовах школярі почуваються задоволеними, досягають хороших результатів, незважаючи на іншомовне середовище. Деякі українські учні, попри мовний бар'єр, змогли навіть покращити навчальні досягнення після переходу до чеської школи. Це явище можна пояснити, з одного боку, різницею між чеською та українською освітньою системами, коли частина українських учнів приходить до чеської школи з ґрунтовною базою знань. Особливо це простежується в успішності з

математики, що підтверджують учителі. З іншого боку, українські учні мають кращі результати в чеській школі, оскільки чеські вчителі ставлять до них менші академічні вимоги та більш лояльно оцінюють знання.

Більшість учнів продовжує навчатися на сімейному навчанні за індивідуальним планом в українських школах, оскільки багато хто з родин прагне після закінчення війни повернутися до України. Учні поєднують навчання у двох школах, що є великим навантаженням для них.

Отже, дослідження особливостей адаптації українських учнів до навчання в чеській початковій школі засвідчує наявність великих викликів, підтверджує важливість цього процесу для чеської освітньої системи. Успішна інтеграція українських учнів до іншомовного освітнього середовища можлива в разі не лише створення умов для навчання, а й розв'язання соціальних та емоційних проблем, академічної підтримки. Унаслідок аналізу порушеної проблеми, виокремлено три основні аспекти, що потребують аналізу: академічні потреби (допомога дітям у досягненні успіхів в іншомовному освітньому середовищі, подолання мовного бар'єру, адаптація до нової системи освіти та освітніх програм); соціальні потреби (сприяння дітям у спілкуванні з іншими особами, посилення відчуття особистої важливості, утвердження власної ідентичності); емоційні потреби (розвиток відчуття власної безпеки; подолання емоційних проблем, пов'язаних із втратою, горем і стресом; відновлення самосвідомості, самоконтролю; розвиток навичок міжособистісного спілкування).

ЛІТЕРАТУРА

1. Novosák, J., Andrys, O., Zatloukal, P., Pavlas, T., & Spitzerová, M. (2022). Průběžná zpráva o integraci ukrajinských dětí a žáků. ČŠI. <https://www.csicr.cz/cz/Aktuality/Tematicka-zprava-Prubezna-zprava-o-integraci-a-vzd> UNHCR. (2023, 28. února). Operational data portal: Ukraine refugee situation. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
2. Zákon č. 67/2022 Sb., o opatřeních v oblasti školství v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na území Ukrajiny vyvolaným invazí vojsk Ruské federace

(2022). URL: <https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=39343>

3. Zákon č. 67/2022 sb. lex ukrajina a metodický výklad. URL: <https://inkluzivniskola.cz/zakon-c-67-2022-sb-lex-ukrajina-metodicky-vyklad>

Сергій БОЛТІВЕЦЬ

*доктор психологічних наук, професор, Східно-європейський слов'янський
університет, Київ-Ужгород, Україна*

ВОЄННІ СТРАЖДАННЯ В ЕКСПЕРТНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОБСТЕЖЕННЯХ

Найбільш чуйна частина суспільства в усі періоди, а особливо – у воєнний час, найбільше страждає від несправедливостей, які покликана усувати правова система, до засобів якої належить судово-психологічна експертиза визначення розмірів заподіяної в умовах воєнного стану моральної (психічної) шкоди. Найбільш вразливою, на наш погляд, є добродійна діяльність, що полягає у вчинковому втіленні вольових зусиль за покликом почуття внаслідок застосування своїх можливостей для усунення загальних порушень суспільної рівноваги, в основі яких – спільне право на честь, гідність, здоров'я і життя. Наше визначення цим самим охоплює усіх – і тих, хто добровільно вступив на військову службу, і тих, хто здійснює суспільно важливі вчинки або веде необхідну для захисту життя, здоров'я та майна людей діяльність в умовах воєнних ризиків.

До найбільш чутливих категорій населення, які потребують соціально-правового забезпечення та організації проведення судово-психологічної експертизи заподіяної моральної (психічної) шкоди є діти, підлітки і члени їхніх родин, особи, що ними опікуються. Це, наприклад, стосується дітей, які отримали поранення різного ступеня тяжкості, або заподіяння іншої фізичної та психічної шкоди вже фактом порушення природного режиму їхньої життєдіяльності і розвитку.

З цією метою доцільне, на наш погляд, створення експертної групи та наукового відділу психологічної експертизи дітей та молоді у, а в перспективі –